

Olav Harsløf

RADIKALISMEN

Begrebet »ideologi« afspejler den ene af de erkendelser som det har været muligt at udlede af politisk kamp, nemlig den at herskende grupper i deres tænkning kan blive så interessebundet til en situation at de ikke længere er i stand til at se de særlige kendsgerninger som ville undergrave deres magtposition. I ordet »ideologi« ligger implicit den indsigt at specifikke gruppers kollektive ubevidsthed i specifikke situationer tilslører de objektive samfundsbetingelser både for dem selv og for andre og stabiliserer dermed disse betingelser. Den modsatte erkendelse der kan udledes af politisk kamp afspejles i begrebet om utopisk tænkning, nemlig den at bestemte undertrykte grupper intellektuelt er så stærkt interesseret i nedbrydelse og ændring af en given samfundssituation at de ubevidst kun ser de elementer i situationen som tjener til at modvirke dette. Deres tænkning er ude af stand til at stille en korrekt diagnose for eksisterende samfundsforhold. De bekymrer sig overhovedet ikke om det der i virkeligheden foregår: snarere søger de allerede i deres egen tænkning at ændre den bestående virkelighed. Deres tænkning er aldrig en diagnose af situationen: den kan kun bruges som aktionsanvisning.

Karl Mannheim
(*Ideology and Utopia*, London 1966, s. 36)

Forbemærkning

Radikalisme er et historisk fænomen og det har derfor kun mening at behandle det historisk - som en kritisk bevidsthed der forholder sig til specifikke økonomiske forhold og sociologiske konstellationer.

Radikalismen er en ideologisk forestilling om en kvalitativ sammenhæng i den radikale *kritik* gennem en 100-årig periode - en konsistent åndsretning.

Det er klart at *kritik* har fundamental forskellig betydning i de forskellige historiske sammenhænge den er udtryk for og fungerer i. Dette forhindrer ikke at det skulle være muligt at beskrive grundlæggende ideologiske dispositioner i radikalismen.

Som en beskrivelse af sådanne bedes denne artikel læst.

Ideologi og utopi

Radikalere gennem tiderne har altid med stolthed opfattet sig som reaktionens mægtigste modstandere. Og til alt held har reaktionens ideologer også betragtet dem som sådanne. Det har derfor aldrig manglet på stof eller påskud

til kulturdebatter. Hvor en Brandes, PH eller Jesper Jensen mente eet, mente en Bjørnson, Arne Sørensen eller Kløvedal straks noget andet.

Radikalismen og nykonservatismen i denne skitserede almindelighed har derfor i længere og kortere perioder kunnet beskæftige sig selv uden at lade sig forstyrre af eller virke forstyrrende ind på det omliggende samfund. Under særlige historiske omstændigheder - oftest 'samfundsmæssige kriser' - har de to retninger dog påkaldt sig opmærksomhed (- mest berømt foreningen »Frisindet Kulturkamp« overfor organisationen »K.U.« (og dennes akademiske afledninger) i 1930'erne). - Spørgsmålet er derfor om ikke den venstredrejede radikalisme (*radikalismen*) og den højredrejede (*nykonservatismen*) bør betragtes som et isoleret fænomen, udsprunget af de samme sociologiske omstændigheder.

Karl Mannheims videnssociologiske beskrivelse af den utopiske tænkning siger også noget om radikalismens muligheder og begrænsninger: ønsket om at ødelægge og ændre nogle af de givne samfundsbetingelser gennem *aktion* skal sammenholdes med det grundlag aktionen foretages på. Mannheim skriver at utopisternes tænkning er ude af stand til at stille en korrekt diagnose for de eksisterende samfundsbetingelser. - Også radikalerne handler ud fra (overflade)symptomerne; og når disse er konkrete og logiske udslag af de bagvedliggende årsager får aktionen effekt. Den gode radikaler er således en god symptomregistrant. Han/hun forholder sig rationelt til den virkelighed der er befolkningens og aktionen vil derfor altid være 'humant' begrundet. Der er noget sympatisk over radikalismen, noget menneskeligt og tiltalende både som aktion og livsform. Men nogen videnskabelig tænkning ligger der ikke bag. -Eksemplet på den samfundsmæssigt væsentlige aktion er initiativet i forbindelse med Nakskovsagen i 1931; eksemplet på den uvæsentlige er boykotten af Ekstra Bladet 1974.

Den radikale utopi

Det bærende element i radikalismen er dens utopi: dens tro på at kritiske individers enkelte og samlede anstrengelser på lang sigt vil få en frigørende indvirkning på *hele* samfundet.

Den borgerlige individualisme er progressiv i forhold til den borgerlige organicisme. Kravet om individets totale frihed rejstes mod den organicistiske samfundsstruktur der opererede med en dannet overklasse som politisk styrer og moralsk retleder af det hierarkisk ordnede folk. Det er vigtigt at slå fast at radikalismen vender sig mod en samfundsstruktur der begrænser det enkelte menneskes udfoldelsesmuligheder under enhver form. Her har man også forklaringen på den ringe interesse for socialismen som ny samfundsform. Organisation smagte af organicisme. Og for radikalerne gælder det at det individuelt specifikke ikke må udjævnes. Det der var startet som kritik af det borgerlige samfund holdt sig som skepsis overfor det socialistiske.

Radikalismens sociologi

Radikalismen som mere dominerende bevidsthedsform er resultat af de sociale forskydninger der fandt sted mellem 1850 og 1900. Følgende sociologiske komponenter må tages i betragtning: Småborgerlagets vækst og økonomisk forværrede situation, bondeklassens potentielle progressivitet, og den nationalliberale dannelses viderebeståen sikret gennem akademikernes alliance med de 'nye' højrekræfter.

Radikalerne udgik af småborgerlaget og havde således førstehåndskendskab til den økonomisk pressede situation. Den Stuart Mill'ske tankegang om gennemført lighed og frihed lå derfor ligefor - og ikke mindst den tone af kraftig social indignation den blev fremført med. Overfor handelskapitalens konkurrenceliberale satte radikalerne en 'individets liberalisme' der senere udvikledes til anarkisme. Her ligger en stor del af forklaringen på at det kun var meget få radikaler der kunne se og som prøvede at udnytte de politiske muligheder der rent faktisk (i hvert fald frem til begyndelsen af 1880'erne) lå i bondebevægelsen. Når radikalerne svang sig op var det fra *petit bourgeois* til *citoyens* - i en stor bue udenom de klasser der havde reelle interesser i at kæmpe mod de 'fælles' modstandere: godsejerne, handels- og industrikapitalisterne. Men spørgsmålet er vel netop hvor 'fælles' de var. Ser man på akademikernes tilknytning til den herskende klasse gennem hele det 19. århundrede bemærker man et skift omkring 1860. Efter at have knyttet sig økonomisk til godsejerne (dvs. giftet sig med deres døtre) og ideologisk bekræftet dem i deres forestillinger om Danmark som et landbrugsland indgås efter dette årstal nu ægteskab med handelskapitalens døtre. Godsejerne betragtedes som en reaktionær (og urentabel) herskende klasse, handelskapitalen som progressiv (og rentabel). Dette resultat af kapitalismens begyndende gennemslag i Danmark blev aldrig gjort til genstand for nogen særlig nuanceret kritik fra radikal side: Alt hvad der havde med landbrug at gøre (godsejere og bønder) betragtedes som reaktionært, og det nye borgerskab og arbejderne som progressivt. - Dette er formentligt noget af forklaringen på radikalerne ringe politiske slagkraft. Kun få - som Hørup - prøvede at bryde den forenklede model op. 'Det litterære venstre' (Brandes, Drachmann, Pontoppidan) styrede uden om de politiske muligheder der lå i den nye økonomiske situation - og blev ved ideologikritikken.

Småborgerakademikerne

Men hvorfor når radikalerne aldrig 'ned' til de økonomiske forklaringer? - Jeg har i det foregående prøvet at skitsere det forhold: at når småborgeren klemmes går radikaleren i aktion. Og det er min tese at der er tale om et reelt klassetilhørsforhold. Akademikeren er kendetegnet ved et kamæleonagtigt tilhørsforhold. Enkelte fastholder dog livet igennem deres tilknytning til f.eks. arbejderklassen eller borgerskabet - valget kan dog aldrig begrundes ud fra den

enkeltes økonomiske udgangspunkt. Radikaleren kommer derimod fra småborgerklassen - og bliver der. Han/hun er solidarisk med denne klasse og ser politiske muligheder i den (f.eks. Vilhelm Møller i *Nyt dansk Maanedsskrift* bd. III 1872, *Kulturkampens* behandling af 'Larsen-problemet', sept. 1938, og Bente Hansens og Ellen Bruns forsvar for småborgerskabet i *Informations* kronik efteråret 1973). Hvor borgerskab og kommunister er og har været rede til at ofre mellemlaget står radikalerne klar med sociologiske forklaringer og løsninger. - For Mill, Vilh. Møller og Brandes lå den sociale løsning i at etablere et samfund af frie småproducenter (industri og landbrug). Frie producenter skulle skabe fri meningsdannelse og dermed frie individer. Senere tiders radikaler har ønsket at ændre mellemlagets boligforhold eller skolegang ud fra den samme forestilling om endemålet. - Indenfor de sociologiske kategorier er radikalerne således konsistente nok. Hvad det økonomiske derimod angår er de nået lige præcis så langt 'ned' som de har taget deres eget klasses tilhørsforhold alvorligt. Og nogle er som bekendt nået længere end andre.

'Det pædagogiske'

Den radikale pædagogiske hoveddoktrin er at give den enkelte muligheder for at udvikle og udfolde sine medfødte evner. Her støder den an mod den borgerligt autoritære pædagogik - hvilket når det gælder børns og unges opdragelse har givet anledninger til voldsomme udladninger (eks.: i slutningen af 1880'erne som resultat af 'sædelighedsdebatten', i 1936 omkring den såkaldte 'Egebjergsag' (seksualundervisning i skolen), og i 1969 omkring *Den lille røde bog for skoleelever*). - Det er denne del af den radikale pædagogik der har interesseret kritikerne mest - fra borgerligt hold på grund af opløsningen af den 'orden' der danner grundlag for personligheden, og fra marxistisk på grund af udartning til usystematisk 'kreativitetspædagogik'. Radikale pædagoger har udviklet et 'eksemplarisk princip' der inspirativt tager udgangspunkt i konkrete situationer (f.eks. i undervisningen - jvf. Mihail Larsens kritik heraf i *Kritik af den kulturradikale pædagogik*, kap.: Erling Lars Dale). Den radikale børnepædagogik udsprang af den sovietiske pædagogik i 1920'erne, men slap forbindelsen i 1930'erne og 40'erne. Overfor kommunisterne har de radikale pædagoger altid stået stærkt lige fra afvisningen af at deltage i den såkaldte 'Kampagne mod Smudslitteraturen' i 1937 sammen med socialdemokratiske, konservative, kommunistiske og andre ungdomsorganisationer, til protesten i 1974 mod DKP's ønske om at opretholde eksamenssystemet.

Den radikale *folkeopdragelse* er mindre bemærket - men heller aldrig direkte ekspliciteret af radikalerne selv. Den tager kritisk udgangspunkt i organicisternes opfattelse af *folket* som et organisk hele og den 'formynderpædagogik' denne opfattelse implicerer. Radikalerne går såkaldt 'omvendt dialektisk' til værks: Ved at producere meninger og skabe debat håber de at

etablere en kritisk opinion der kan brede sig 'nedad'. Den radikale 'idealisme' har således social karakter (- den er ikke et levn fra romantikken som det er blevet hævdet i en radiodiskussion om Georg Brandes af Robert Svendsen (2/11 1971)). Radikalerne ønskede at bibringe 'den arbejdende del af befolkningen' *oplysning* så den kunne stå sig mod 'de dannedes' formynderi og begå sig i diskussionen om samfundets tarv (Mill). Målet for denne virksomhed er at få de laveste sociale lag løftet 'opad' (udtrykt direkte af Vilh. Møller), kort formuleret: at gøre proletariatet til småborgerskab. Denne tankegang kan kun forklares ud fra radikalerne egen tilknytning til småborgerskabet. Men omsat i handling kommer den til direkte at modarbejde den socialistiske mobilisering af arbejderklassen.

'Det faglige'

Det mest direkte udtryk for den radikale pædagogik er fagkritikken. Dette var allerede sket på individuel basis i 1870'erne, men fik først i mellemkrigstiden på baggrund af den sociale situation mere organisatorisk præg. Arkitekter, pædagoger, medicinere, kunstnere dannede kritiske grupper omkring projekter som rækkehusbyggeri, seksualundervisning, socialmedicin, socialrealisme. Alle disse initiativer bragtes momentvis sammen under politisk reaktionære stramminger (*Kritisk Revy* 1926-28 - Madsen-Mygdalregeringen, *Kulturkampen* 1935-39 — Stauning-Munkregeringens stramning af ytringsfriheden, *Hug!* 1974 - Hartlingregeringen). Radikalerne reagerer uhyre følsomt når det politiske udslag af økonomiske kriser begynder at vise sig. Og de afparerer altid med en fagfront - lige fra arkitekterne i *Kritisk Revy* til litteraterne i *Hug!*

Den kritik der ofte rettes mod de radikale faggrupper: at de kun beskæftiger sig med dele af den samfundsmæssige helhed, imødegås med at det er samfundsmæssigt væsentlige dele. Der ligger noget menneskeligt forståeligt i dette standpunkt. Fagkritikken giver altid resultat, samfundskritikken har endnu ikke gjort det: Det er i dag muligt at bruge universiteterne til kritisk forskning og udadrettede aktiviteter; medicinergrupper, arkitektgrupper, sociologgrupper og pædagoggrupper udnytter deres fag til noget der har fået betydning for en hel del mennesker: slumbeboere, elever, bryggeriarbejdere, malere. Men monopoliseringstendensen og integrationen af stat og kapital er der ikke røkket ved. - Spørgsmålet, som radikalerne stiller det, er om akademikerne i den nuværende situation - hvis de vil arbejde kritisk - har muligheder for andet end at stille sig til disposition for arbejdere og funktionærer med deres viden og forskningsresultater.

Det faglige (og fagkritiske) er derfor indpasset som et naturligt' udfoldelsesområde for radikaleren. Herigennem realiserer han/hun sig selv som samfundsindivid. Ideer, fantasi og initiativer er socialt legitimeret. Optaget af faglige, sociale, politiske, ideologiske sammenhænge overlades 'det økonomiske' beredvilligt til dem der har forstand på det (PH i diskussion med

Sven Brüel, *Plan* nr. 2 1933). Men sagen er jo den at det er kapitalisterne der har om ikke 'forstand på' så greb om økonomien. En arbejdsdeling mellem marxistiske økonomer som isoleret teoretiserer omkring det kapitalistiske samfund og konkret aktive radikalerer der tager et progressivt nap hvor netop *de* egner sig til det fører ingen steder hen. Og så længe splittelsen mellem 'kapitallogikere' og økonomister på den ene side og fagkritikere og 'produktive' radikalerer på den anden eksisterer er der end ikke tale om et tænkt alternativ til det borgerlige samfund.

'Det kunstneriske'

Alle radikalerer *kan* noget. Skrive bøger, digte, spille, komponere, male, agere, fotografere, filme, lave mad. Disse udfoldelser betragtes som 'kunstneriske'. Men samtidig er det kunstneriske noget man har i sig. Dette kræver at man altid forholder sig til den aktuelle situation. Beskæftiger man sig med fortiden må beskæftigelsen have et aktuelt sigte (- her støder de gode intentioner ofte mod de historiske kendsgerninger: eks.: PH's historiske forestillinger omkring begrebet 'kultursammenhæng', og det slag for moralsk frihed der ofte er leveret i beskrivelser af 'sædelighedsfejden' i 1880'erne). Aktualiteten kan ligge i tilknytningen til en moderne kunstretning - impressionisme, kubisme, funktionalisme, modernisme. Radikalerne fungerer da som en dansk avantgarde i forhold til nye europæiske 'hovedstrømninger'. Men aktualiteten ligger også i udnyttelsen af de givne betingelser. Dette betyder at der ofte kommer til at bestå en 'naturlig dialektik' mellem radikalerens private og offentlige adfærd. Det gode eksempel er her Brecht hvis specialtegnede arbejderbriller, hang til gastronomiske raffinementer og teknisk gennemførte jazzkompositioner var en logisk funktion af ophævelsen af den småborgerlige bevidsthedsbarriere der kræver afsavn og mådehold på trods af den tekniske udvikling. I Danmark kommer Poul Henningsen idealet for 'levet radikalisme' nærmest. Det er denne livsform der har fået betegnelsen 'salonkommunisme'.

Selvom kunsten skal have samfundsrelevans har den alligevel ud fra den radikale opfattelse ligesom kunstneren og kritikeren sit 'eget liv' - jvf. PH-sloganet: »Al social kunst er dårlig kunst, al god kunst er social kunst«. Der opereres med en opfattelse af den 'gode kunst' som produkt af en kulturel avantgardes originale eksperimenter. Og når kunsten er 'rigtig' er den social. 'Rigtig' vil sige at den angår menneskers problemer i en aktuel situation. Dette er diffust og har også givet anledning til misforståelser af kunstværkers ideologiske indhold. Eksempelvis fik bøger som Huxleys *Fagre ny verden* og Martin A. Hansens *Nu opgiver han* begejstrede anmeldelser af de radikale. Også standpunktet i 'rindalismedebatten' viser en del usikkerhed.

'Kunstneren har altid ret'. Fastholdelsen af et sådant dogme viser at radikalerne lægger uhyre vægt på den ideologiske opdragelse - den opdragelse der udvikler det kunstneriske i mennesket, det sociale engagement, den pædagogiske formidling i en sådan grad at det kan forsvares *at gøre*

kunstneren autonom. Avantgarden er ikke noget disciplineret parti, men en aktiv gruppe af politisk, socialt og kunstnerisk engagerede individer der kan stå sammen og alene alt efter forholdene. Forbindelsen til hæren sker gennem formidling - pædagogik - og varetagelsen af dens interesser - social og kulturel forsorg. - Det er vigtigt at fremhæve at radikalerne er imod enhver form for styring (manipulation) af befolkningen som det er blevet hævdet fra nykonservativt hold (Per Stig Møller i Gyldendals Bogklubs medlemsblad jan. 1974).

Den tidligere omtalte 'arbejdsdeling' mellem kulturelle (ideologiske) og samfundsmæssige (økonomiske) aktiviteter får altså også konsekvenser for radikalismens kunstsyn: Kunst kommer af at *kunne*, og den der kan beregne lysstyrker, operere, male, skrive, pilotere er kunstner. Indenfor en sådan fagligt begrundet opdeling er der rent konkret ikke plads for 'økonomien'. Den bliver et område man naturligvis *også* skal huske på ikke at glemme. Men nogen afgørende indflydelse på kunstneren har den ikke og bør den ikke have.

Kulturkamp

Når økonomiske kriser giver sig udslag i politiske stramninger erklærer radikalerne kulturkamp. Det mellemlag de er udgået af og stadig tilhører reagerer på krisens økonomiske pres, radikalerne på det politiske. Der er således god sammenhæng i radikalernes handling. Jeg har tidligere talt om en slags 'klassebevidsthed'.

Kulturkampen starter med en afvisning af den tidligere generation af radikaler: Georg Brandes af de nationalliberale (ex. Carl Ploug), *Kritisk Revy* af Georg Brande, J. Fjord Jensen af Poul Henningsen, Mihail Larsens af J. Fjord Jensen. Denne stadige åndshistoriske udrensning er en funktion af den specielle radikale kritiske bevidsthed ('kriticisme') der søger at forene fagkritisk videnskabelig skepsis med ideologikritik.

For at forklare radikalismens sociologi og dens aktionsform - kulturkampen - er det nødvendigt at udarbejde en middelklasse-sociologi for hver enkelt af dens faser. Dette har jeg ikke mulighed for at gøre og vil derfor nøjes med et rids over »kulturkampen« fra 30'erne til i dag.

Det var en forholdsvis lille gruppe af radikaler der omkring 1930 kanaliserede resultatet af Wallstreet-krakket over i en politisk-ideologisk kritik af fascismen. (Ønsker man en økonomisk og sammenhængende kritik af kapitalens krise og fascismen skal man læse tidsskriftet *Mondes* (1928-31) første årgange). De fleste vendte sig blot mod tidens tiltagende 'konservatisme'. Men den lille gruppe der havde fat i de væsentlige symptomer kom til at spille en aktiv pædagogisk rolle i forsøget på at opbygge en folkefront. I første halvdel af 1930'erne synes radikalismen at have været den adækvate form for samfundskritik/pædagogik. Den 'våbenhvile' der blev indgået med de danske kommunister omkring *Hvad med kulturen?* (1933) og *Danmarksfilmen* (1935) skulle sikre samarbejdet af det organisatoriske og det kulturelt udadrettede. Denne bestræbelse blev stimuleret af de tyske emigranter; Brecht pegede på

den radikale kulturaktivitet (især Poul Henningsen) som den bedst egnede kulturelle kampform. - Det er denne momentane adækvans der er det mest interessante ved radikalismen: At den under særlige omstændigheder kan levere en 'marxistisk pædagogik'.

Kulturkamp er en art nødforanstaltning. Radikalerne træder sammen for at kæmpe for *værdierne*, mens det fagkritiske arbejde skydes i baggrunden. Denne forskel ses f.eks. klart i de to radikale tidsskrifter *Kritisk Revy* (1926-28) og *Kulturkampen* (1935-39): I det første meddeltes det at »ordet er frit her, men ikke ubetinget« (Kritisk Revy, hefte 1, 1926). Der lå en fagpolitisk strategi bag. Hensigten med *Kritisk Revy* var at udvikle en kritisk sociologisk dimension i en række fag - arkitektur, litteratur, maleri, teater. *Kritisk Revy* repræsenterer ikke nogen kulturkamp, snarere en fagfront. - *Kulturkampen* derimod er en uartikuleret kalden til samling. Her mødtes alle gode kræfter i kampen mod fascismen, konservatismen, ufriheden osv. Man enedes bl.a. om at »søge at virke for klarhed og saglighed i diskussionen om tidens spørgsmål - i første række på den immaterielle kulturs område, men i anden række også på andre områder indenfor samfundslivet.« (Fra »Foreningen Frisindet Kulturkamps« programklæring). Det er ikke desto mindre vigtigt at fastholde at der kunne komme noget væsentligt ud af 'kampen' mod fascismen: Poul Henningsens *Hvad med kulturen?* (1933) ligger på linje med Benjamins foredrag på Institutet for studiet af fascismen (Skribenten som producent. 1934) og Wilhelm Reichs *Fascismens massepsykologi* (1933). Men fra denne fascistekritik til foreningen »Frisindet Kulturkamp« var der en bevidsthedsmæssig distance.

30'ernes radikalere slog sig tilsyneladende alt for let til tåls med en 'kulturfront' og lod folkefronten ligge. Politisk var en folkefront umulig. Men spørgsmålet er om der overhovedet var vilje hos de frisindede radikalere til at arbejde for en sådan. De temaer der blev taget op i tidsskriftet *Kulturkampen* tyder på noget andet: Individet, kvinden, barnet, Larsen - man lagde et *menneskeligt* alternativt fundament mens man ventede på/kæmpede for bedre tider. Men her må den efterrationaliserende kritik af 30'ernes radikalere stoppe. I og med at man havde disse 'meninger' havde man givet afkald på fast ansættelse ved universiteter, radio, det meste af pressen, de fleste gymnasier, og folkeskolen. Den individualiserede kritik var ikke ufarlig for radikaleren.

Dertil kommer at radikalerne tabte 2. verdenskrig - ideologisk set. McCarthyismen blev derfor en ny udfordring til kulturkamp. Med Georg Lukacs og Ernst Fischer som markører for en humanistisk-etisk socialisme samlede en ny generation sig i *Dialog* (1950) mod undertrykkelsen af individet og ytringsfriheden. 1960 skrev 'nyradikaleren' J. Fjord Jensen 'kulturradikalismens' historie. Her fokuserer han karakteristisk for 50'ernes radikalisme på Otto Gelsted - filosofen - frem for Poul Henningsen - fagkritikken - : »Gav Poul Henningsen radikalismen slagkraft, gav Gelsted den dybde og dimension. Med sin filosofiske skoling, koncentreret om studiet af antik filosofi, Kant og Marxismen, forstod han i højere grad end andre at sætte kampen i filosofisk og erkendelsesmæssigt perspektiv.« (Dialog, 1960).

Radikalismens intellektualisering og den i det hele taget noget indadvendte kritik af forgængerne siger en del om småborgerakademikerens situation i 50'erne: Samtidig med at staten via sanktioner opretholdt de herskende ideologiske tilstande bevirkede den nye økonomiske situation en efterspørgsel på akademisk arbejdskraft hvorved en stor del af de radikale faktisk endte i institutionaliserede stillinger som forskere og pædagoger. Den humanistiske og videnskabelige radikalisme blev totalt løbet over ende af 60'ernes 'aktivister' og 'oprørere' og fandt først omkring 1970 sine egne ben i vægtige rapporter om ugeblade og tegneserier.

Dialog gik nok formelt over i *Politisk Revy* 1963. Men indholdsmæssigt var det kulturkampideologien der blev opgivet og *Kritisk Revy* pædagogikken der blev taget frem igen. Bente Hansen og Jesper Jensens pædagogiske og antiakademiske linje har trods formelle omlægninger holdt sig gennem bladets 11 år. Og bekendelsen til *Kritisk Revys* 'kriticisme' er i hvert fald ordret den samme i august 1974 hvor *Politisk Revy* karakteriserer sig selv som »et blad, der ser det som en pligt for den revolutionære venstrefløj at være stadig tvivlende og kritisk.« (Politisk Revy, nr. 248 s.3).

Tvivl og kritik kræver at man ikke er bundet af partidisciplin for dens egen skyld. Derfor er venstreradikalisme i 1920'erne blevet til venstresocialisme i 1960'erne og 70'erne. I *Pressen* (1923-24) så redaktørerne Broby-Johansen og H.R. Brøcker med betænkelighed på den ideologiske udvikling der foregik i kommunistpartiet; *Politisk Revys* redaktion nærrede de samme betænkeligheder i 1970'erne. De kritiske radikaler og socialister har kunnet samarbejde med komunisternes venstrefløj og i perioder også med socialdemokraternes, men har måttet tage kraftig afstand fra de udslag af borgerliggørelse de to partier har fremvist (karaktersystemets opretholdelse, ØD-forslaget). Mange radikaler er endvidere betænkelige ved den mangel på dialektisk forståelse og akademisk faglig viden der præger socialdemokrater og kommunister. Denne betænkelighed karakteriserer naturligvis også radikalerne selv; og den viser sig først og fremmest i deres manglende evne til samarbejde, indbyrdes som med andre grupper.

Nykonservatismen

Radikalernes oprindelige modstandere var de konservative; som tidligere nævnt - individualisme overfor organicisme. Men radikalernes egen samfundsmæssige placering har bevirket at et vist antal har kanaliseret deres 'radikalisme' ind i konservative baner. Derved leveredes en kritik af radikalismen/socialismen 'indefra' og samtidig udvikledes ved denne transfusion en for borgerskabet anvendelig kritisk distance - nykonservatismen. De mest kendte af disse omvendte fra radikalismens første fase er Holger Drachmann, Johannes Jørgensen, Helge Rode og Henning Kehler. Hele denne gruppe (undtagen Drachmann) havde religiøse motiver til omvendelsen. Kun Henning Kehler havde en mere stringent filosofi bag sit opgør med

radikalismen: Der hvor radikaleren satte mennesket i centrum, satte Kehler Gud, hvor radikaleren satte fornuften, satte Kehler evangeliet, i stedet for demokratiet satte han det organisk-hierarkiske samfundssystem, i stedet for individualismen satte han idealismen. Men trods sit frafald bevarede han den radikale skepsis som han viste i træffende karakteristikker af socialdemokraterne - som han foragtede for deres udialektiske samfundssyn, af de 'kulturradikale' - som han hånedes for deres salonkommunisme, og af kommunisterne som han respekterede for deres idealisme.

Denne 'afklarede' holdning deltes ikke af næste generation af nykonservative. For den mest kendte, Arne Sørensen, hvis gennembrud har haft betydning for nykonservatismen til i dag, var det karakteristiske netop manglen på stringens og logik. Grundlaget i Arne Sørensens tænkning var en noget diffus grundtvigianisme med tilkobling til fascismen over 'det levende ord' og nationale forestillinger om 'folket' og 'folkeånden'. Arne Sørensens bevægelse *Dansk Samling* blev den akademisk/pædagogiske pendant til LS, KU og Oxfordbevægelsen. Det besnærende i Arne Sørensens tænkning for akademikere og skolelærere var det såkaldte *trede standpunkt* - mellem reaktionært og revolutionært. Denne 'harmoniske' tænkning sætter som mål at hæve mennesket udover samfundsskabte problemer for da under isoleret selvafklaring at kunne løse dem til hele folkets bedste. Arne Sørensen skabte sin filosofi i 1934 da pengekrisisens virkninger nåede Danmark (!).

Arne Sørensens filosofi overtoges mest markant af Martin A. Hansen der baserede hele sit forfatterskab på den og siden udformede Heretica-ideologien. Denne var det direkte grundlag for Ole Wiwels, Bjørn Poulsens og Jens Kruuses antiradikalisme og - kommunisme, men fik også betydning for den tidlige modernisme (Villy Sørensen).

I 60'erne er den Kehlerske nykonservatisme fulgt op af folk som Per Stig Møller og Henrik Stangerup, mens den grundtvigiansk-Arne Sørensenke linje køres af kløvedalerne, Ejvind Larsen og Leif Varmark. Sidstnævntes teaterstykke om Grundtvig skabte et vist røre i de radikale rækker og en forbrødring synes at være undervejs. Samfundssituationen - det politiske reaktionære styre, monopoliseringen, EF - har atter kaldt til kulturkamp: Den ældre generation samler sig i tavshedskampagnen mod Ekstra Bladet og den unge i grundtvigiansk inspirerede diskussionsfællesskaber.

Det væsentlige i dette lynrids er at der faktisk er berøringspunkter mellem radikalerne og nykonservative.

Nemlig i bestræbelserne på at pædagogisere og i etableringen af en folkelighed (folkelig kultur). Med andre ord visse midler. Men der burde være fanden til forskel på målet - og udgangspunktet!

Kulturpolitik

Tommelfingerreglen når det gælder om at skelne radikaleren fra den nykonservative er at den første vender sig kritisk mod forgængerne (som nænt Mihail Larsen mod J. Fjord Jensen mod PH osv.) mens den sidste tager dem til

sig (Henrik Stangerup - Poul og Kristmas Møller; jvf. tv-udsendelse foråret 1974).

Denne skelnens overfladiskhed siger noget om de to retningers ideologiske forskelle, men samtidig også noget om deres politiske svaghed: mens radikalerne principfast nægter at tage ved lære af fortiden, fører de nykonservative den ubeskåret og kritikløst med sig.

Disse almene træk ved de to retninger bliver dog mere interessante når de betragtes historisk: den radikale individualisme der herskede i den venstreeorienterede kulturkritik før 1968 er i dag erstattet af en *marxistisk individualisme*, og den nykonservative organicisme af en *socialreligiøs kollektivism*.

Den marxistiske individualisme har været en alvorlig hæmsko for udviklingen af tværfaglig og integreret undervisning på universiteterne. De radikale læreres manglende evne og intuitivt manglende lyst til at samarbejde er åbenlys: kollektivt projektarbejde opgives til fordel for individuelle stipendiatstudier, udviklingen af alternative pædagogiske former afløses af forelæsninger.

Dertil kommer en voksende uklarhed omkring de to retningers indbyrdes forhold. Uklarheden er opstået omkring tilsyneladende fælles punkter: en enighed i synet på EF og NATO og en nogenlunde samstemmende kritik af den socialdemokratiske og kommunistiske revisionisme.

De to retninger har tilkæmpet sig deres egne områder. Den videnskabelige produktion og debat på universiteterne beherskes af radikalerne, mens en række mindre organisationer, partier, blade, faggrupper domineres af de nykonservative (Socialistisk lytter- og fjernseerforbund, SF, Notat, »Henriksenfløjen« i danskfaget i København).

Uddannelses- og beskæftigelseskrisen synes at have drevet de to retninger sammen. De nykonservative møder som deres forgængere Hal Koch, Martin A. Hansen, Arne Sørensen, Vilh. Grønbech frem med Grundtvig, radikalerne med sig selv. Begge retninger er *kulturkritiske* og ønsker hver især at etablere en ny kultur - en *folkets kultur* eller *arbejderkultur*.